

Observatoriu ese de doue ori in septembra, M. rurea si Sambat'a.

Pretiul

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dus la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimis cu post'a in lainsulu monarhiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. seu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. seu 11 franci. — Numeri singuratici se dau cate cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Anulu III.

Nr. 31.

— Sibiu, Mercuri 16/28 Aprile. —

1880.

Ide'a de statu a Austriei.*)

De Dr. Francisc Palacky.

I.

Celu ce va medita asupra istoriei statului austriacu, nu va putea evitá de a se intrebá: Are óre acestu statu unu scopu alu seu particularu, o destinatiune a sa propria si o missiune a sa, care se i inpuna timbrulu unitatii si dejá dela inceputu, se i ficsedie estinderea si organisatiunea sa? Este elu unu organismu viu, care pentru că se subsiste are lipsa de o óresicare mesura de fortia si potere si de o organisatiune interna? — seu, că elu este numai o simpla conglomeratiune de tieri si poportiuni fara ordine interna si fara continuitate, care s'au nascutu numai din intemplare, in urm'a resbeleloru fericite seu (dupa cum dice unu cunoscutu proverb) prin fericite contracte de casatoria si pe care ilu tine unitu numai fort'a spadei? Cu alte cuvinte: Este óre statulu austriacu in trecutu că si in dilele nóstre purtatoriulu si representantele unei idei, care, in tempu ce i inpune datorintie anumite totuodata i garantézia prin acésta si viitorulu seu, — seu, că acésta depinde numai dela intemplare, dela liberalitatea naturei in dotarea cu talente a domitorilor si a conducetorilor sei, dela nestatorniculu favoru alu Dieitiei resbelului si dela schimbatiósele inclinari ale popóraloru indigene si straine?

Pe cătu imi este mie cunoscutu, apoi, la acésta intrebare n'au respunsu decàtu numai cátiva declamatori, in modu mai multu seu mai puçinu

*) Acuma candu imperiulu austriacu se afla érasi in ajunulu unei noue reorganisari interne si in fati'a unor apropiate complicatiuni in afara, credemu a face unu bunu serviciu causei pentru care ne luptam, déca vomu pune subt ochii cetitoriloru nostrii cei VIII renunti articoli politici, pe cari i-au fostu publicatu in 1865 subt titlu de mai susu, celebrulu istoriografu si barbatu de statu alu boemiloru cunoscutu Dr. Francisc Palacky. Coprinsulu loru, cu puçine exceptiuni, au devenit si sunt programul politicu alu autonomistiloru, si déca, dela prim'a loru publicare au trecutu dejá aprópe 15 ani, actualitatea loru este eminenta si acuma că si atunci.

Redactiunea.

Foisióra „Observatoriului“.

Despre filosofulu Schopenhauer.

(Discursu tînute in siedinti'a publica a Academiei romane din 4/16 Aprile a. c.)

Arthur Schopenhauer trece in Germania de unu filosofu, carui multi ómeni din generatiunile moderne au inceputu a i se inchiná că unui idolu de ai lui Budha. Cultulu acela petrunse si la alte popóra, éra că de 10 ani incóce Schopenhauer isi afilade adepti si intre romani, incependu dela Cernauti pâna la Craiova si Bucuresci, dela Jasi pâna la Sibiu si Aradu.

Schopenhauer este unul din pessimistii cei mai desperati, de cari inse s'au aflatu dela inceputul lumii la tóte popórale căte au apucat pe calea ratacita a unei civilisatiuni mincunóse si desfrenate. Dupa opiniunea mea, pessimismul ar fi unu veninu de móre pentru statulu Romaniei si pentru natiunea romanescă in generalu, mai alesu candu elu se propaga că se dicu asia, sub etichett'a si cu auctoritatea unui filosofu mare, precum tînu adeptii sei pe Schopenhauer.

Nu mi-a venit in minte că se facu aci analis'a doctrineloru filosofice ale lui Schopenhauer; au facut'o altii si o mai facu neincetata, pâna ce va esi din moda si acésta, precum au esit multi altii in Germania si au fostu dati cu totulu uitare, pe care o meritasera prea bine. Dara nici nu este de competenti'a mea a me ocupá cu speculatiuni filosofice abstracte; noue ne-aru camu ajunge acea filosofia a vietiei, pe care ni-o presenta istoria toturorul timpurilor si popóraloru. Scopulu meu asta-data este numai a dâ cátova pericope din vieti'a lui Arthur Schopenhauer.

Se intempla forte desu in vieti'a popóraloru, că theoriile si doctrinele ómeniloru invetiatu numai atunci le poti intielege bine si a le judecat dreptu, daca ai informatiuni exacte despre trecutulu loru, cu alte cuvinte, daca ne stă la dispositiune biografi'a loru. Curatul

misticu, niste declamatori carora atâtu positiunea ducatului Austri'a, cătu si sangele dinasthie habzburgice li se pareau, că possed calitati particulare si esceptionale, care le aru indreptati la domnia lumei. Nu me voiu ocupá cu relevarea unor astfelii de opiniuni, de si nu sunt tocmai necunoscutu cu istoria acestor tieri, totusi n'am observat niciodata, că fostele odinióra „deserta Bojorul“ se fi esercitatu prin ele insusi vreo secreta fortia atractiva, seu că inalt'a casa de Habsburg se fi avutu dejá in secolulu alu XIV-lea vreo perspectiva la aceea, ce iau adusu d'abea secolulu alu XVI-lea. Fireste că acésta casa, că si altele au fostu condusa prin provedinti'a divina la domnia asupra deosebitelor tieri si popóra: dara acésta s'au facutu pe cale firésca, éra nici decum prin colaborarea a niscariva forte aprópe miraculóse.

Este unu semnu caracteristicu generalu alu sciintiei moderne, că in contemplatiunile creatiuniloru politice ale presentului, se isi indreptedie pri-virile in modu exclusivu numai spre vestu si se uite prea adesea-ori nemarginit'a influentia, pe care o a esercitatu odinióra ostulu asupra sórtei popóraloru in generalu si asupra Europei in specialu. Mai tóte revolutiunile lumei, incependu dela emigratiunea popóraloru, pâna la intemeierea domniei asiatici in Greci'a, laganulu civilisatiunei nóstre, au venit la noi din estu, din Asi'a.

Déca cosidera cineva ce terore inspaimantatore insuflá odinióra faimós'a „vagina gentium“, astazi cu totulu uitata, apoi va trebui se concéda, că acele popóra care locuescu in estu, in partea loru cea mai numerósa slavi, au avutu se deslege o problema nu mai puçinu insemnata că si romanii si germani si că ele n'au inplinitu o missiune mai puçinu civilisatóre, déca intr'o lupta de mai bine de o mii de ani au trantit la pamantu si au paralizat tóte acele elemente hostile si antagoniste dela inceputu culturei cristiane europene.

Dara nu aicea este loculu a tractá mai pe largu despre obiectulu acesta; voi am numai se indigitediu, că si constituirea statului austriacu, celu puçinu mijlocit, si-au primitu impulsuinea dela o misicare venita din Asi'a si adeca, dela poternic'a invasiune a fortiei si domniei turcesci in Europ'a.

acésta este inpregurarea si la Schopenhauer. Dupace ai percursoru vieti'a lui intréga, iti perdi mai tóte ilusiunile pe care le avuse'si despre inalt'a lui inteleptiune, din cauza că ai datu preste motivele secrete, care'lui facea se condamne creatiunea intréga.

Wilh. Gwinner, fostu amicu alu lui Schopenhauer a publicat in anulu 1878 biografia acestuia in a dou'a editiune, emendat'a multu si inavutita.* Asia mie nu'mi remane decàtu se reproducu informatiunile amicului seu, pentru că se cunoscemu, la ce idolu se mai inchina o parte din lumea moderna.

Din decursulu vietiei lui Schopenhauer se cunosc pâna la evidenția, că elu a devenitu pessimistu nesferit, vrasmisulu alu creatiunei, nu atâtu in urmarea speculatiunilor sale idealistice, cătu mai virtosu prin mai multe inpreguri concrete.

Arthur Schopenhauer s'a nascutu in 22 Februaru a. 1788 in cetatea Danzig (Dantiscum), din parinti patriciani si totuodata comercianti. Pre candu acea cetate se tinea de Poloni'a, regele onorase pe tata-seu Enricu Schopenhauer cu rangu de consiliariu. Aceasta, de si germanu de origine, urá din sufletu pe prussiani. Din acea causa indata-ce Danzigulu fu annectat in a. 1793 la Prussi'a, densulu in 24 de óre isi desfacu comertul de acolo si se mută la Hamburg. Consórt' a sa Joan'a fiic'a senatorului Christianu Enricu Trosienier, erá pe atunci o femeia tinera, frumósa, de o imaginatiune ferbinte, grădita si passionata pentru vieti'a sociale. In etatea mai inaintata dom'n'a Joan'a se ocupase cu scrierea mai multoru romane.

Parintii lui Arthur au petrecutu numai trei ani in Hamburg, apoi s'au dusu in Franci'a, unde tata-seu au lasatu pe baiatu in Havre la amiculu seu Gregoire, că se ia instructiune privata in preun cu fiu'lui acestuia, care se afilade in aceeasi etate de 8 ani. Schopenhauer tatalu decisese a transform'a pe fiu'-seu prin educatiune in francesu intregu. In anulu 1799 pre candu parintii

*) Schopenhauer's Leben, von W. Gwinner. Leipzig 1878.

Ori-ce inserate,

se plateau pe serie séu linia, cu litere mernute garmondu, la prima publicare căte 7 cr., la a dou'a si a treia căte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesanru publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatuniile postei statului, addressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriul“ in Sibiu.

(Va urmá.)

Schimbari si crise politice.

Datorinti'a si chiemarea unui adeveratu diariu politicu, precum si a fiacarui publicistu este, nu numai de a inregistrá in modu secu si fara nici o critica evenimentele politice, care se petrecu si isi urmá media unulu altui'a pe spatiós'a scena politica a lumei, ci elu trebuie se si esaminedie acele evenimente cu multa luare aminte, se le analisedie si apoi, se espuna si se comunice observarile facute, pentru că in modulu acesta se isi pótă impediti vederile sale si a isi ficsá punctul seu de plecare. Acésta este si ar trebui se fia chiemarea diplomaticie si a publicisticiei bine intelésa, éra nu intrigile meschine, denuntiarile perfide, calomni'a si insipidele si desgustatórele polemii personale si de partida.

Déca diplomati'a si publicistic'a europénă si-ar intielege si si-ar inplini cu consciostate acésta frumósa si potemu dice, ideală missiune, atunci de siguru, că politic'a diferitelor state ar fi mai constanta, mai eftina si popórale aru duce o viatia mai linistita si mai vesela. Din nefericire diplomati'a moderna, alu carei mare maiestru s'au proclamatu principale de Bismark, este departe de a isi intielege asia missiunea sa, precum ar trebui se o faca, ci ea avendu că devisa barbar'a si brutal'a macsima

sei s'au intorsu érasi la Hamburg, baiatulu Arthur uitase cu totulu limb'a sa materna germana si simtiá bucuria mare ori candu i se dă ocasiune de a conversa cu cineva numai in limb'a francesa. Urg'a tata-seu cătra nationalitatea sa genetica se incubase si la densulu. Cu tóta aceaurgia, tata-seu ilu dete la scól'a comercială din Hamburg.

Se vede că parintii lui Arthur in acelea timpuri bellicose nu'si aflu nicairi locu stabile de repaosu. In anulu 1803 luandu si pe fiu'lui loru cu sine, se detersa la vieti'a de peregrinagiu si de nomadi, strabatendu, in mani'a toturorul greutatiloru caletoriei din acea epoca, prin Holand'a, Anglia, Franci'a, Elveti'a, Austri'a si Germania. Acelu peregrinagiu tinu doui ani; éra daca cineva intrebá pe tata, că ce voiesce elu se invită fiu'-seu, „voiu că se invită mai antaia a citi in carteau lumei“, erá respunsului lui. Da, junisiorulu Arthur a si citit in acea „carte“ cu mare zelu, a cunoscutu prin urmare vieti'a omenescă multu mai curendu si mai de aprópe, decàtu se pótă folosi unui copilandru; de alta parte inse elu prin acea vieti'a nomada a scapatu din mana ocasiunea de a se exercită in faptele patriotismului si ale vietiei sociale, fu instrainatul de cătra limb'a sa materna si de cătra ori-ce reminiscencia pentru amicii din tineretie.

In fine vediù si tata-seu, că Arthur trebue se'si aléga o profesioniile si in Jan. 1805 ilu dete in Hamburg la o casa mare că se invită comerciul. Intr'aceea tatalu-seu morí cu totulu pe neasteptate in Aprile. Atunci veduv'a desfacu si regulă tóte afacerile comerciale ale repaosatului seu sociu, era dupace asigură partea fiu'-seu in suma de 19 mii taleri, pe densulu ilu lasă totu la comerciu, éra ea cu fiia-sa de optu ani se mută la Weimar, unde că femeia de spiritu cum erá, incepù o vieti'a noue in societatea unoru barbati că Göthe, Wieland, Schlegel, Grimm etc.

(Va urmá.)

de „fortia pre merge dreptului“ și că limbă pentru aceea este data omului, pentru că se își ascundea adveratele sale idei și sentimente, nu află o placere mai mare, de către a cultivă să se perfectionă în artă de a tiese intrigi politice și a își urmări, egoistice sale scopuri prin totă mijlocele și armele pe care le află depuse în bogatul arsenala lui machiavellismului și alu jesuitismului politic.

Este necontestabilu, că celu mai caracteristicu si mai pronuntiatu criteriu alu politicei moderne dela 1866 incóce este: egoismulu in tota golicuinea sa si cu tota nuantile sale, nicidecum puçine la numeru. Din tota ginte care compunu poporatiunea Europei, fără indoială, că cea mai egoista este ginta teutonica. Că proba pentru acésta ne servește, nu numai politică gubernului germanu, dar chiar si filosofia germana, că sciția practica. Nici unu altu poporu n'au nascutu atati savanti si atati filosofi, cari se fi desvoltatu teoriă si pracs'a egoismului asia de sistematicu, precum o au facutu savantii si filosofi acelei națiuni, care se numesce pe sine „națiunea cugetatorilor“ si a poetilor.“

In fatal'a di de 1 Septembre 1870 egoismulu teutonicu, ajutat de sutele de mii de baionete si de cea mai formidabila artileria, ce au fostu vredata pusa pe campulu de bataia, si-au serbatu triumful seu celu mai completu pe manosele si cruntele campii ale Franciei imperiale, pentru că apoi se fia incoronat cu corona imperiala a cesarismului prusso-germanu, luata dupa cum s'au disu, „de pe măs'a Domnului.“

Din acelu momentu liberalismul si constitutionalismulu au fostu lovite de unu morbu greu si dorerosu, ce se numesce dictatura parlamentara: care dupa dis'a marelui si celebrului comite de Moltke va avea se duredie 50 de ani, standu totu cu man'a pe maneriu spadei si cu fitilul aprinsu. Gratia cesarismului reinviat, Europa au fostu pre-facuta intr'o casarma vasta si miliarde din avereia poporului au fostu aruncate in nesaturabilulu stomacu alu hydrei militarismului. Parola data era: pace inarmata.

Resbelulu russo-turcescu ne-au probat, că acea pace inarmata, garantata prin milioane de baionete, n'au fostu de către numai unu armistitii fără terminu ficsatu. Triumviratulu Bismark-Gortciacoff-Andrassy pe lângă care se asociă că companionu secretu si lordulu Beakonsfield, mări se vorbira si se sfatuiră, că se stinga viata barbatului bolnavu din Constantinopolu si apoi, mostenirea lui se o inpartea fratiesce intre ei. Că unu micu à conto, lordulu Beakonsfield se grabi a luă pentru sine insul'a Cypru si a stabili suprematia engleza asupra Egiptului si a canalului de Suez. Urmarile au arestatu, că fostulu odiniéra D'Israely isi cunoscerea bine-omenii dar si traficul diplomaticu, pentru că densulu se alese cu partea cea mai buna, in tempu ce ceilalti trei aliați nu se potura invoi asupra partiei ce pretindeau că li-se cuvine fiacarui'a din ei. Era p'aci p'aci, se se incaiere. Dar' nefindu nici unul din ei bine pregatit pentru unu resbelu atât de mare, se invioră că se se adune in congressulu dela Berlin si acolo se se inpace. Se si adunara, dar' fiacare din cei interessati mai de aproape, se duse acolo avendu ideile si planurile sale rezervate.

Si la acelu congressu presidiulu l'au purtatu incarnatiunea egoismului teutonicu, representatul in persón'a poternicului cancelariu prusso-germanu. Cătu este de neperfecta si de nemultiamitóre pacea incheiata in urm'a tractatului din Berlin, acésta o scie si o simte lumea întréga si in prim'a linia cei trei aliați de odiniéra.

Inpacarea dela Berlin nu au fostu sincera si nici justa si indata dupa aceea vediuramu, că fiacare din cei ce au subscrisu instrumentul acelui tractat, au pornit de-alungul si de-alatul Europei pentru că se își castigă aliați si complici in conspiratiunea ce se urdi de a dou'a di chiaru, dupa incheierea tractatului aceluia. Déca n'aru fi intrenutu atentatele sociale din Germania si acelea ale nihilistilor din Russia, aliantele pote că s'aru fi cristalisatu dejă pâna acum'a de-alungul intregei linii. Dar' asia, vediuramu inodanduse pâna acum'a numai aliant'a intre beligerantii din 1866.

Nici o alianta intre doue state nu se poate incheia fără că se aiba unu scopu anumit. Aliant'a incheiata intre Prusso-Germania si Austro-Ungaria isi are si ea scopulu seu. Ea isi va avea in se efectele sale si acelea voru fi, nascerea unei alte alianti, care inca isi va avea scopulu seu determinat si opusu celeilalte. Aliantile voru reprezentă cei doui poli ai bateriei electrice, cari cu cătu se voru apropiá mai tare unul de altul, cu atât voru face mai eminentu pericolul unei teribile descarcari si esplosiuni ale electro-magnetismului concentrat in atmosfera politica.

Sunt fórte multi cari se astăpta si se temu, că advenindu in Anglia la potere partidul liberalilor cu d. Gladstone in frunte, criza politica valua unu caracteru acutu si că tractatul din Berlin va fi pusu de nou in cestiune. Nu se poate negă, că sunt si se potu observa fórte multe simptome care dau dreptate acelora, dar' totu asia nu se poate negă nici aceea, că pacea seu resbelulu depinde poate in prim'a linia, dela atitudinea pe care o va luă Republica francesa, fatia cu nou'a si critica situatiune in care se afla statele europene, in urm'a neasteptatului triumfu lui Gladstone la alegerile din urma.

In modu definitiv potem dar' dice si de astadata, că in concertul europeanu domnesce dis-harmonie, că pacea este nesigura si că depinde dela rivalitatile si frictiunile egoismului, dela capriciile si vanitatile diplomatiei si dela passiunile si pacientia poporului, ale caror dispositiuni suflatesci sunt neprecalcabile.

Se poate că si acuma totulu se depinda dela o bagatela, seu dela unu incidentu diplomaticu, precum au fostu in 1870 aceea a candidaturei la tronul Spaniei, ori in fine, chiaru dela o indiscretiune inopportună si fără tactu.

Camilu.

Noulu proiectu de lege despre instructiunea in gimnasii si in scóele reale.

(Urmare.)

Sectiunea V.

Despre gimnasiiile si scóelele reale publice, sustinute de confesiuni, autoritati, comune, privati si societati.

§. 62. Confesiunile interne, jurisdicțiunile, comune, privati si astfelii de societati din patrie, cari dupa statutele loru s'au formatu espressiv si pentru acestu scopu, potu sustine si infintă din mijlocele loru proprii gimnasiu si scoli reale publice cu conditiunile coprinse in paragrafi urmatori.

§. 63. Unu statu strainu, o corporatiune cu sca-unulu seu in afara de marginile tierei, unu cetatienu de statu neungurescu, nu potu infintă scoli de mijlocu, gimnasiele si scóelele reale confessionale esistente dejă, precum si cele sustinute de jurisdicțiuni, comune, societati seu privati, de asemenea confesiunile si bisericile nu potu se cera nici se primescă la nici unu casu vre-unu ajutoriu seu subventiune materiala dela state esterne, dela domnitorii si gubernele acestora.

Si dela privati, seu societati inca numai in casulu daca celu ce da ajutoriul nu'si resvera nici o influența asupra conducedei si planului de invetiamente, seu nu pune vre-o conditiune.

§. 64. Asupra unui institutu sustinutu de corporatiunile enumerate in §. 63 si de particulari dispunu respectivii insisi si exercita drepturile de directiune, in intielesul legei de fatia.

Prin urmare, respectivii se ingrijescu insisi de administrarea averei institutului, de aplicarea si salarisa-rei poterilor de invetiamente si de exercitarea disciplinei.

§. 65. §§. 5. 33 si 38 din legea de fatia, cari dispunu de numerulu classelor si cursurilor anuale, de intocmirea instructiunei de gimnastica, de durata si timpul periodei de diligentia anuala, au valore si pentru aceste gimnasiu si scole reale.

Obiectele de invetiamente obligate, coprinsulu si mesur'a cunoscintiilor ce trebuie propuse dintr'ensele pe timpul cursului intregu de invetiamente la institutu respectivu, (abstractiune facendu dela instructiunea religiunii) le stabilesce ministrul de culte si instructiune din tempu in tempu, ascultandu consiliul de instructiune alu tierei; dar' aceasta mesura statorita de ministrul insémna de o parte pentru institutele respective numai unu minimum si de alta parte nu trebuie se tréca preste mesur'a stabilita pentru institutele de acelasiu rangu ce stau sub dispositiunea statului.

Intre aceste margini oficiulu institutului respectiv stabilise sistem'a de invetiamente, planulu de invetiamente si cartile de invetiamente.

Dintr'altele in institutele sustinute de jurisdicțiuni si comune instructiunea va trebui predată dupa planulu de invetiamente edatul s'au aprobatu de gubernul statului si voru trebui se se intrebuintide cartile de invetiamente aprobatu de gubernu.

§. 66. Confesiunile, jurisdicțiunile si comunele, de asemenea societatile si privati stabilescu insisi pentru scóelele de mijlocu publice ce le sustinu limb'a de instructiune; intru cătu acésta nu este cea magiara ele sunt indatorate, a ingrijii pe lângă limb'a de instructiune si literatur'a loru, si de instructiunea in limb'a si literatur'a magiara, fiindu acésta unu obiect de invetiamente obligat, si anumitu intr'unu atare numero de ore că se'si o poate insusi elevii cum se cade. Pentru a se poate controla acésta, sunt indatorate a substerne din capulu locului planulu de invetiamente si in partirea órelor pentru limb'a si literatur'a magiara, ministrul de culte si instructiune.

§. 67. Autoritatile supreme ale confesiunilor, societatile si privati sunt indatorati a substerne ministrul de culte si instructiune spre vedere legile disciplinare (sub-inteligenduse aici si procedura disciplinara) care se referesc atatu la scolarii, cătu si la professorii din scóelele publice de mijlocu ce le sustinu ele,

si modificatiunile ce le voru face intrensele din tempu in tempu, de asemenea a publica legile disciplinare, care privescu pe scolari.

In scóele de mijlocu publice sustinute de jurisdicțiuni si comune voru trebui aplicate legile disciplinare edate pentru asemenea institute de statu.

In cătu pentru pedeps'a corporala, remane valida oprirea coprinsa in §. 50 pentru ori-ce scóla de mijlocu publica.

§. 68. In cătu pentru conditiunile de primire in clasele cele mai de josu, au valore §§. 15 si 19 si in scóele de mijlocu, cu deosebirea inse, că obiectele esamensului de primire si mesur'a cunoscintiilor pregatitoare ce se recere, le statorescu acefa, in acaror cercu de activitate cade stabilirea planului de invetiamente. In scóle confessionale dispunu de tacsele de primire autoritatile confessionale supreme.

§. 69. Relativ la numerulu elevilor, cari potu fi primiti intr'o clasa, la edificiurile de scóla si localitatile de instructiune, la infinitarea si controlarea loru sanitara, au valore §§. 34 si 35. 39 si 57 din legea de fatia, cu acelu adaosu inse, că in casulu §. 57 medicul primariu alu jurisdicțiunei da raportul despre scóele de mijlocu confessionale cătra autoritatile confessionale supreme ale acestora.

§. 70. In cătu pentru trecerea dintr'unu institutu de invetiamente intr'altulu in cursul anului, pentru trecerea dintr'o clasa inferioara a aceluui institutu intr'alt'a superioara, pentru indreptarea de note nesuficiente si in cătu pentru intregirea classelor, au valore §§. 20 si 21 din legea de fatia si pentru scóele de mijlocu sustinute de jurisdicțiuni, comune, societati si privati.

Autoritatile supreme confessionale potu se dea asemenea concessiuni exceptionale, cu restrictiune la institutiile loru proprii de invetiamente, dar' acele intru cătu se referesc la contrageri de classe, in institutiile de invetiamente egalu indreptatate seu mai inalte, ce sunt supuse altorui autoritatii, voru fi considerate că valide numai in casulu candu s'au datu cu aprobarea ministrului de culte si instructiune, care trebuie ceruta dintru incepere.

§. 71. Autoritatile respective ale acestoru institutiute potu se'si aléga professorii liberi dintre individii provieduti cu diplom'a de professori

§. 72. In cătu pentru cualificarea invetiatorilor, confesiunile sunt indreptatate, a infinita instituti de cualificare pentru invetiatorii scóelorlor de mijlocu si a stabilii intrensele modulu si ordinea de cualificare a invetiatorilor; voru fi inse indatorate a substerne mai inainte regulamentele loru in acésta privintia ministrului de culte si instructiune că se le védia.

Modulu de cualificatiune a invetiatorilor, institutiia comisiunei de esaminare pentru professori si regulamentul de cualificare a professorilor, de asemenea voru fi confesiunile datore ale aratá ministrului de culte si instructiune că se le poate controla, daca cualificatiunea ce se cere candidatilor de invetiatoru nu e mai mica de cătu cualificatiunea professorilor de statu.

Intru cătu in institutu de cualificare a invetiatorilor limba de instructiune nu este cea magiara, in acésta privintia au valore dispositiunile §. 66.

§. 73. In modu exceptional se potu aplică si la aceste scóle de mijlocu că professori ordinari astfelii de individi, pe cari ministrul de culte si instructiune i-a scutit de esamenu de professura in intielesul §. 27 din legea de fatia (aline'a ultima).

§. 74. In cătu pentru numerulu invetiatorilor de aplicati la o scóla de mijlocu si pentru proportiunea numerică a professorilor ordinari intre sine, au valore si aici §. 26 si 31 din legea de fatia. Infinitanduse clase paralele va trebui sporit in proportiune si numerulu poterilor de invetiamente.

La instructiunea in religiune se voru poté aplică si astfelii de individi seu preoti, cari au absolvatu unu cursu teologicu, fără de a ave in se diploma de professori.

§. 75. Fiindu-că scóele de mijlocu sustinute de jurisdicțiuni se afla in privintia instructiunei inmediatul sub jurisdicțiunea ministrului de culte si instructiune si sub conducerea inspectorului supremu de statu alu cercurilor scolare, va remanea in valore si pentru aceste scóle de mijlocu §. 55, ce se referește la conferintele scolare.

(Va urmă.)

Romania.

Bucuresti, 11/23 Aprilie. (Estrase dintr'o corespondentie particularie.) Procesele verbale luate in fiacare siedintă asupra lucrărilor Academiei se publica asta-data numai in „Monitoru“, nu si in foi separate că in anul trecut; causă se dice a fi numai lucrările acumulate preste mesura in tipografi'a statului, unde 11 presse mănate di si năpte cu vaporu, abia potu scôte la lumina tipariturile necesare pentru guvern. De altumtrentea procesele verbale ale Academiei coprindu aproape numai resultatele lucrărilor. Pe cătu in se sunt acele de mărete, pre atât discursurile de receptiune si respunsurile la acele, discussiunile si referadele, seu asia numitele raporturi ale numeroselor comisiuni esu lungi si — celu puținu pentru omeni literati — fórte interesante si instructive. Corespondentele dv. regretă multu că in lipsa suprema de timpu nu ve poate fi în currentulu acelor lucrări. Occupat in sectiunea istorica, in comisiunea examinatoare a traducerilor latini, in comisiunea ortografica, in cea insarcinata cu cercetarea celor 22 opere tiparite, intrate la concursu pentru cele trei premii, mai incoloc cu

OBSERVATORIULU.

referad'a asupra importantei missiuni din anul 1855 a fericitoru in Domnul Const. Negri si Dim. Ralleti din partea Moldovei la Constantinopole in caus'a monastirilor inchinate, in fine cu doue dissertationi publice si cu unu raportu generale elaboratu dupa alte 11 raporturi singuratece, — pana astazi nu'i mai remase nici-o ora libera pentru sine seu pentru d-vosra.

Pana se se tiparésca töte lucrările acestei sessiuni academice, cu care abia se mai potu compară vreo doue din cei 12 ani trecuti, ve facu cunoscutu numai că prin fuga, că cestiunea ortografica, de care publiculu literatu de aici se interessédia forte multu, se invoi in cátiva puncte essentiali parte in unanimitate, parte cu majoritate de voturi, era altele multe au remas pe anul viitoru numai din lipsa de timpu, si preste puçinu veti avea raportul dlui membru T. Maiorescu tiparit. Discussiunile au fostu calme că niciodata, este tema, că in siedint'a plenaria unele conclusiuni ale comisiuni voru provocá discussiuni infocate; cestiunea inse totu va castigá prin limpedirea ideilor.

Premiul statului de 5000 l. n. se adjudeca astadata cu mare majoritate importantelui opu alu dlui B. P. Hasdeu: „Cuvente de Betrani.“ Studiu filologicu comparativu. Premiul de 4000 l. n. ilu castigă comedii'a dlui Sionu: Candidatu si deputatu. Premiul Lazar (totu alu statului) cauă dificultati. Comisiunea fusese aplecata alu votă dlui Sandulescu-Nenoveanu pentru opulu seu juridicu; sectiunea scintielor ilu revindică botanicei dlui Brandza. Conformu regulamentului punendu-se la votu de doue ori spre a se scote majoritate de $\frac{2}{3}$, nu o intruni si remase a se votă a trei'a ora, candu se va cere numai majoritate absoluta, $\frac{1}{2} + 1$. Din opurile trimise (séu si numai anuntiate la concursu de dincolo de munti, cele 6 canturi din epope'a dlui A. Densusianu au fostu apretiate forte favorabil de cătra dn. referente respectivu, care a sustinutu, că de si lucrarea intréga este mai multu o imitatiane alui Virgiliu, dela care ar fi inprumutat multe, că si dela Dante, labórea inse ce a pusu auctorulu pe unu numeru de preste 5000 de versuri si inspiratiunea sa patriotica merita tóta laud'a si distinctiunea. Toti au recunoscute apretiarile referentului, au votata inse cu tinereia in vedere a principiului, că o drama sau o epopea ori unu altu productu alu mintie de natur'a loru, trebue se se presente intréga spre a potea fi premiata. Dara apretiarile comisiunei se potu cunoscute mai bine numai dupa raporturile referentilor.

Ve transmitu si raportulu comisiunei ortografice, că se'lu reproduceti si acolo cătu mai curendu.

— Lumea pe aici este forte ingrijata din cauza că nu mai ploua.

Correspondentie particularie ale „Observatoriului“.

— Din Carasiu, 18 Aprile 1880.

Nedreptatea si coruptiunea singura pe sine se pedepsesce. Esempu evidentu sunt intemplarile trecute pe dinaintea ochilor lumei mai de curendu in comitatele din Banatu. In vanu se incéca faptulorii acelei nedreptatiri si coruptiuni a le acoperi si escusă cu impregiurarile naturale din tóta lumea, că „in tóta lumea se facu defraudari“, că victimele coruptiunei au fostu „ómeni pradatori“ séu că au fostu „smintiti la minte.“ — Tóte sunt bune si frumose spre a arunca nasipu in ochii celor ce se indestulesc cu vorbe trećtore, dar' pat'a totu nu se pote sterge de pe fati'a cauzatorilor acestor desastre, — coruptiunea totu coruptiune remane, — si administratiunea tieriei patata.

Nedreptatea strigatóre la ceriu facuta poporului romanescu in deosebu, a fostu caus'a coruptiunei si defraudarilor iertate pre aci. — Calcarea in pecioare a dreptului natural — totu sub masc'a francmasonica a libertatei — mai bine disu a sugrumarei a totu ce nu se coprunde subt ide'a scalciata a magiarismului — s'a resbunat amaru.

Din acestu punctu de vedere se dejudeca adeverat'a stare a comitatelor din Banatu.

S'ar parca inse că gubernulu tieriei inca si-a luat pe sama celu puçinu pre unu momentu, — de órece tóte comitatele nóstre sunt onorate cu comissari regesci, prefecti provisorici, cari de cari cu devisa mai frumosă pentru restaurarea pacei si ordinei bune in administratiune, — se nu remana inse numai cu vorbe. (?)

Comitatul Carasiului — dupa resplat'a bona data fostului comite Ujfalusy pentru despoarea poporului comitatelor romanesci lui concredite de drepturile sale, a capetatu provisorice pe prefectulu comitatului Aradu — Tabajdy, omu vestit pentru administratiune bona (!)

De ómeni noui se léga sperantie noue pentru ceva mai bunu, mai alesu candu te afli intr'o stare desolata si desperata. — Asia legamu si noi de aci sperantie de activitatea noului prefectu pentru introducerea unei sisteme nove de dreptate si administratiune buna. — Acuma inse, se insemmu ceva si despre prim'a pasire, ori installarea mentorului ale acestor relatiuni incurate de aci.

Noulu prefectu fara nici o solemnitate fatiarita in 30 Martiu a intratu la resedint'a sa, — si in 31 cu scarmanarea oficiantilor mai multu clicasi si-a inceputu activitatea sa. — Semnu bunu de indreptare.

Mai amintescu intr'altele, că cu ocasiunea prezintarei functionarilor comitatensi in cuvinte scurte si-a spusu program'a că: nu va suferi functionari netrebnici, precum nici tendintie nepatriotice!!?

Solemn'a installare inse a acestui prefectu au avutu locu in congregatiunea estraordinaria comitatensa din 17 Aprile. — Decursulu acelei installari nu ar' fi de interesu publicu de nu s'ar legá de aceea mai totudeuna si caracterisarea trebilor publice.

Tristeleabusuri ivite in viéti'a acestui municipiu si aplicarea dispositiunilor facute pentru vindecarea acelora fara a avé resultatul dorit, a misciorat increderea in autoritatea publica, si in fati'a responsabilitatii ce apesa totalitatea comitatensa pentru urmarile acestor abusuri a intrevenit necessitate pentru ascurarea ordinei si a punctualitatii in administratiune, si pentru că corpulu functionarilor se se curatie de töte elementele netrebnice si patate.“

Cu aceste a intempinatu noulu prefectu totalitatea comitatense a Carasiului — sub tutel'a careia pana aici s'a intemplatu desastrele cunoscute. Si éta totu acesta au cantatu romanii la urechi'a domnilor, — dar' totudeuna li s'a inputatu de agitatiune. — Asculte dar' tiér'a si se marturisésca că cine au ascunsu adeverulu si a facutu agitatiune contra dreptului de esistentia a poporului din acestu comitat. Insemne'si toti acésta enunciare a noului prefectu, — că voru avea lipsa de ea.

In ceea ce culminédia program'a noului prefectu este că: instructiunea prima dela gubernu se concentredia in aceea: că se introduca in acestu comitatu administratiune onesta si buna. Credu că dorint'a romanilor din aceste si alte parti, intre impregiurările de fatia nici candu nu a dorit alta decâtua acesta, — pentru că prin acésta li se respectédia drepturile garantate prin lege, in cele materiale va inflori, că-ci nu-i se va trage pelea si de 10 ori. Ceea ce a aflatu consensulu toturor au fostu acea declarare a numitului prefectu, că intru ajungerea acestui scopu nu-lu va conduce spiritu de partida séu principiulu de diferintia nationale. — Bine se fia insemnatte declarari, credem rostite nu că frase ci convingere, pentru declaramu susu si tare, cumcă numai déca va urmá noulu comite supremu aceste principie de densulu enunciate, va potea creá administratiune onesta, si va potea scapá poporul de neindestulire si apesare, — si credem că numai intre astfelii de casu pote contá pre sprinjulu adeveratu alu poporului romanu de aci. — Altcum se voru continua érasi coruptiunile de pana aci.

La acésta vorbire din partea romanilor au respunsu romanesc d. Const. Radulescu care in cátiva cuvinte ponderóse au accentuatu caus'a retelelor că: romanii nu au fostu respectati si ascultati, — si-lu salută pre noulu prefectu, promitiendu sprinjulu intru realizarea programei desfasurata de densulu.

Ceeace dupa aceste a inaltiatu ánim'a toturorul celor de fatia au fostu cuvantarea exemplaria a illustr. sale domnului episcopu Dr. Victoru Mihályi care intr'unu tonu oratoricu in limb'a romana esprimandu sentimentele de bucuria si felicitare a toturor din indemnul logodnei Altetiei Sale Principelui de coróna cu fíc'a Regelui Belgiei Stefani'a, nelasandu neatinsu acea impregiurare, că tiér'a intréga nutresce sperant'a cea mai firma pentru ascurarea deplina a libertatii popóralor din tiéra si din acelu indemnus, că fitórea regina este fíc'a unui rege in acarui regatu popórale de diverse limbi si natuni traiesc in deplina libertate constitutionala, — in semnulu omagialei supunerii si alipiri cătra tronulu Maj. Imperatului si Regelui Apostolicu, carea popórale din aceste parti intre impregiurările cele mai grele neclatu o au pastrat, — a propusu că: congregatiunea in un'a adresa indreptata la Maiest. Sa se dea espressiune felicitarilor poporului din acestu comitat. Propunerea acesta — dupa o apostrofare lipsita de tactu a vestitului Asboth János care se pare că si-a schimbatu perlu — intre strigate frenetice de „Se traiesc“ — s'a declaratu că conclusu. Si cu acésta se incheia siedint'a congregatiunei estraordinarie. — Eu inca terminu cu adaosulu, că inteligent'a romana din acestu comitatu se pórte la ánima aperarea dreptului si intereselor poporulu romanu, si pre calea legala si pana aci urmata se stea in continua activitate, — se pasiesca la lupta onesta, parasindu inert'a, — si deschilinitu, in contiegere inprumutata, cu prejudicare matura, la tempulu oportunu si nu la 11 óre, se se pregatesca pentru validitarea dreptelor pretensiuni ale poporului.

Veritas.

Academi'a romana.

Raportu asupra noului projectu de ortografia romana.

Domniloru Membrii,

Academi'a romana, in siedint'a ei din 4 Junie anulu trecutu 1879, dupa o propunere a domniloru Hasdeu, Baritiu, Odobescu, Caragiani si a subtisrisului, a hotarit „a se pune la ordinea dilei ortografi'a, cu care se se publice de acum inainte töte publicatiunile Academiei romane“ (Anale, seri'a II, Tom. I, pag. 25—26).

S'a numitu o comisiune pentru desbaterea unui projectu ortograficu, inse lucrarea nu s'a potutu terminá in acea sessiune extraordinară, mai alesu din caus'a desbateleri nouelor statute, cari au trebuitu se fia prim'a ocupare a inaltului institutu nationalu sanctionat din nou prin legea promulgata la 29 Martiu 1879.

In sessiunea ordinara a anului currentu 1880 inse, si anume in siedint'a din 24 Martiu, s'a alesu o noua comisiune pentru projectulu ortograficu, compusa din domnii Alecsandri, Baritiu, Hasdeu, Quintescu si Maio-

rescu, care, constituinduse subt presidient'a domnului G. Baritiu si secretariatulu domnului N. Quintescu, a desbatutu in mai multe siedintie cestiunea ortografiei, si, intielegénduse asupra proiectului de propusu pentru scrierea Analelor Academiei, a insarcinat pe subscritu cu presentarea acestui proiectu asia, precum a rezultat din desbateleri urmate.

Domniloru Membri,

Ortografi'a, cu care au fostu scrise pana acum publicarile Academiei romane, se intemeiéda pe o decisiune luata de Societatea academica in anulu 1869 si formulata in asia numitulu „Modu de scriere pentru publicarea Analelor si altoru lucrari ale Societatii academice romane“ din 13 Septembre 1869, alu carui alienat final dice insusi:

„Acestu modu de scriere este provisoriu si numai pentru societate pana la definitiv'a stabilire a ortografiei limbei romane.“

Modulu de scriere, chiaru asia provisoriu precum erá, a fostu resultatulu a multe si infocate desbateri incise in sinulu Academiei in anii 1867, 1868 si 1869. Ori-care va fi modulu definitivu ce'l voru primi literati romani pentru scrierea limbei nóstre materne, ei voru trebuſ se'si aduca aminte cu recunostintia de acele prime incercari facute in Societatea academica, incercari, care dovedescu din partea autorilor lor a dese-ori multa eruditie si totudéun'a celu mai mare zelut pentru indeplinirea importantei missiuni ce avéu.

Asia intalnimu, intre lucrările academice in acésta privintia, mai ántau „Operatulu“ reposatului d. G. Munteanu „Asupra ortografiei“, publicat in vol. I alu Analelor, pag. 37 si urm.; vedem apoi „Reportulu comisiunei ortografice“ scrisu de domnulu I. C. Massimu si insotitul de unu intregu proiectu studiatu in töte amunetele lui (Anale, vol. I pag. 66 si urm.); vedem contra-proiectul domnului I. Sbier'a (vol. I, pag. 79 si urm.); vedem pe domnulu I. Heliade-Radulescu, celu dintai presedinte alu Societati nóstre, care, dupa ce avusesc o mare si salutara influintia asupra scrierii romane in timpulu transitiunei ei dela alfabetulu cirilicu spre celu latinu, gasesc de trebuinta, in ultimii ani ai vietii sale, a-si sustine prin publicarea unor „Principie de orthographia romana“ (Anal., vol. I, pag. 189 si urm.) punctulu de vedere cam isolat, ce'l ocupă acum in acésta miscare literara; vedem in fine, si daca citam acésta lucrare că cea din urma in ordinea insirarii, trebue se o relevam că cea dintai in valórea ei, pe insusi Timoteiu Cipariu inavutindu Analele nóstre cu „Sistem'a ortografica“ (vol. I, pag. 88 si urm.), unu elaboratu plinu de vasta eruditie si de cercetari conscienciose, cunoscutele calitati, ce distingu töte lucrările venerabilului nostru colegu.

Daca ne uitam cu luare aminte la calea, prin care a trecutu cestiunea ortografica dela acéste prime proiecte pana la formularea citatului „Modu de scriere“ provisoriu din 1869, si érasi dela acésta epoca pana astazi, potem constata indata o diferintia in punctulu de vedere, din care diferintii membrii ai Academiei privéu töta miscarea: unii se aretau mai multu că teoretici intransigenti, alii se vedeau mai dispusi a tiené sama de inprejurările factice, in care se afia literatur'a romana, si a primi ori-ce modu de scriere rationalu, care se inpace numai cerintele marei majoritati daca nu a unanimitatii scriitorilor romani.

Reposatulu si regretatulu nostru colegu Massimu, unul din cei mai zelosi, dara si cei mai intransigenti teoretici, in reportulu seu dintai asupra acestei cestiuni, se esprima astfelui: „Comisiunea a credutu si nu se indoiese că acestea sunt si vederile Societatei intrege, că e chiemata a dă unu proiectu de ortografia, nu provisoriu si de transitiune, ci mai multu séu mai puçinu un'a adeverata teorie ortografica ale carei'a principie bine stabilit se se pótă desvoltá cu rigore in carti scolastice de datu in manile junimei studiouse. Provisorulu nici nu ar fi demnu de decisumile acestei Societati, nici nu ne-aru scote din incurcaturile in carne sbatemu. Din acestu punctu de vedere privindu lucrulu, comisiunea a credutu că semnele trebuesc inlaturate din unu planu de teori'a de ortograf'a romana.“ (Anale, Seri'a I, Tom. I, pag. 69.)

Inse dejá in ultim'a siedintia a aceleiasi prime sessiuni a Academiei, D. Massimu se vede silitu a constata, că „preste asteptarea marei majoritati a Societati, lucrulu n'a potutu merge asia de neted si de repede, că s'a gasit „voci protestatore“ cari „au afiat resunetu in sinulu Societatiei“ si că prin urmare Societatea a trebuitu se lase „campu liberu desbaterilor...“ asupra principiului care ar trebuſ se diréga ortograf'a romana“ (vol. I, pag. 123 si 124.)

Unu modu mai inpacitoriu de a vedé lucrurile transpira de acum inainte in töte desbaterile si, dupa ce in alu treilea anu alu Societati academice, se stabilesc unu modu de scriere, acest'a se numesce insusi provisoriu si d. A. Treb. Laurianu, in discursulu d-sale de inchiderea sessiunii din 1869, dice cu prudentia: „Cestiunea ortografie s'a desbatutu seriosu intr'unu mare numero de siedintie, si ne potutu felicitá, că „prin lamurirea ideilor amu ajunsu la unu resultatu multiamitoriu, asia in cătu, fără a prejudecă viitoréa desvoltare a limbei, are se se tienă etimologi'a cuvințelor si print'rens'a se se conserve legatur'a de familie cu limb'a latina si cu limbile surori, care stau in fruntea civilisationei moderne, si se nu patimescă nici fonetic'a limbii nóstre, unde pronuntia este sicura.“

De atunci incóce, necesitatea unei transactiuni in sensulu foneticismului s'a accentuatu totu mai multu. Ortografi'a provisorie, stabilita de Societatea academica, nu s'a latit in literatur'a romana; nu esista astazi in intrég'a Romania libera nici unu singuru diaru, nici o singura revista, care se o fi primitu. Chiaru dincolo de Carpati, ea nu castiga, ci pare a pierde din terenulu ocupat. Proba pentru acésta, intre altele, este insemnat'a discutie publicata in „Telegraful român“ Nr. 133—152 din 1879, in urm'a „Concessiunilor unui ciparianu.“

